

Naturligvis vil visse af bogens teser ægge til modsigelse. F. eks. vil nogle sikkert mene, at sukkerøernes betydning for Europa ikke er af så marginal interesse i forbindelse med spørgsmålet om slavehandelens betydning, som Anstey mener. Andre vil sikkert finde, at oplysningstidens radikale filosoffer er skudt for meget i baggrunden ved fremstillingen af abolitionismens ideologi. Dette kan imidlertid ikke røkke ved det faktum, at vi her står overfor en imponerende arbejdspræstation, der ikke blot er et vægtigt bidrag til kritikken af Williams teser, men som også ved sin banebrydende analyse af abolitionismens ideologi vil blive et uomgængeligt værk for fremtidige slavehandelsforskere.

Sv. E. Green-Pedersen

Horst Glasl: Das österreichische Einrichtungswerk in Galizien (1772-1790). O. Harrassowitz (Komm.), Wiesbaden, 1975. 275 s. DM 64.

Bogen, der indgår som bd. 41 i den publikationsserie, »Institut für Osteuropa« i München udsender, beskæftiger sig med de polske territorier, Østrig annekterede efter Polens første deling 1772; dens titel, »Einrichtungswerk« er ordret hentet fra 1700-tallets officielle østrigske terminologi som betegnelse for administrative reformer. Det indbefatter som bekendt den oplyste enevældes reformer for at styrke statsmagten og dens styring af landets sociale, retlige og kulturelle liv. Som nyerehvervelse syntes Galicien at have været særligt egnet for eksperimenter af denne art.

Horst Glasl's nye bog om emnet bringer navnlig meget nyt, hvor den hviler på undersøgelser i østrigske arkiver (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Verwaltungsarchiv, Ministerium für Kultus und Unterricht, Hofkammerarchiv og Kriegsarchiv; kap. 1-2). Kap. 3, som behandler agrarforholdene, synes derimod svagt og uoriginalt i sammenligning med R. Rozdolski's »Stosunki poddańcze w dawnej Galicji« (I-II; Warszawa 1962). I sin konklusion (kap. 4) understreger forf., at faktorer som kapitalmangel, vanskeligheder ved opbygning af det nye bureaukrati og adelens og gejstlighedens utilfredshed ved, at reformerne reducerede deres sociale og politiske indflydelse, var de væsentligste grunde til den østrigske regerings besvær med at gennemføre sit program og sine reformer. En anden hindring lå i planerne om at ombytte Galicien med Schlesien. I sin indledning polemiserer forf. mod den gangbare udlægning af begrebet »Polenpolitik«. I hans øjne bør begrebet omfatte ikke blot den preussiske, men ligesåvel den østrigske og endda den sachsiske indflydelse. Han gør sig til talsmand for betimeligheden af at inddrage de politiske og kulturelle indflydelser fra alle tysktalende områder, hvilket er videnskabeligt uden grund og politisk omtvisteligt. Selvom en kort anmeldelse udelukker en udførlig diskussion, ville jeg tvivle om, at østrigske historikere ville godtage dette forslag.

Em. Halicz

Matthias Rest: Die russische Judengesetzgebung von der ersten polnischen Teilung bis zum »Polozenie dlja Evreev« (1804). O. Harrassowitz (Komm.), Wiesbaden, 1975. 296 s. DM 38.

Forud for Polens deling i anden halvdel af 1700-tallet var jøderne i Rusland få og var ikke blevet tålt; fast bosættelse af jøder var forbudt. Polens tre delinger skabte imidlertid nye, indre vanskeligheder for Rusland, da Katharina II havde garanteret alle indbyggere i de annekterede områder deres rettigheder, blandt dem måske 1 mill. jøder. Skønt senatet mente, at Ruslands økonomi ville kunne drage fordel af, at jøderne fik adgang, udelukkede Katharinas edikt 1762, 4. dec., som tillod fremmede at bosætte sig, udtrykkeligt

jøder. Lovgivningen 1783 og 1791 skabte begrebet »jødisk Pale«, d.v.s. tillod kun jøder at slå sig ned i bestemte provinser i Vest- og Sydrusland (Hviderusland og de nyligt annekterede områder i Nyrusland, de tyndt befolkede egne, som var erobret fra Tyrkiet). 1794 blev jøderne endelig underkastet diskriminerende beskatning efter satser, der var dobbelt så høje som andre grupper, men »polakkernes« område udvidet.

I 1802 udnævnte Alexander I imidlertid en femmands »kommission til forbedring af jøderne«. Resultatet blev »Statutten angående jødernes forhold« (Poloznie dlja Evreev) 1804, som sigtede mod en omformning af jødernes livssædvaner, og som tilskyndede deres assimilering i den øvrige befolkning. Man forlangte ikke, at jøderne skulle opgive deres religion; de fik adgang til offentlige uddannelsesinstitutioner på ethvert niveau og kunne åbne deres egne, verdslige skoler, forudsat at de bød obligatorisk undervisning i russisk, polsk eller tysk. De skulle bevare deres kommunale og beskatningsmæssige autonomi, men dog udelukkes fra deres traditionelle landerhverv. Til gengæld skulle jødiske fabrikanter og håndværkere befris fra den dobbelte beskatning, skulle nyde støtte til at grundlægge fabrikker og skulle kunne få tilladelse til midlertidigt at bosætte sig hvor som helst i Rusland.

Som helhed var den jødiske befolkning dog stadig isoleret, og i modsætning til Østrig, Preussen og mange andre europæiske lande fandt der ingen frigørelsesproces sted. De mest interessante afsnit i M. Rest's bog, der behandler jødernes forhold til Rusland 1772–1804, er de, som beskæftiger sig med deres sociale og politiske situation efter Polens første deling og analysen i kap. 4 af loven 1804. Forf. har udover den foreliggende litteratur kunnet bygge på aktmateriale og officielle dokumenter, publiceret i 1800-tallet; uddrag af »Polnoje sobranije zakonow Rossijskoj Imperii« bringes i oversættelse (s. 197–240).

Em. Halicz

Eberhard Schütz: Die europäische Allianzpolitik Alexanders I und der griechische Unabhängigkeitskampf (1820–1830). O. Harrassowitz (Komm.), Wiesbaden, 1975. 153 s. DM 38.

Det kan næppe være tilfældigt, at forf. i sin introduktion citerer følgende sætning fra Maurice Bourquin's værk »Histoire de la Sainte Alliance«: »Malgré l'abondance de la littérature, qui le concerne, la politique d'Alexandre Ier dans le cadre de la Sainte Alliance est loin d'avoir été analysée jusqu'ici comme elle le mérite en raison de son importance«. Det er tilsyneladende denne opgave, forf. sætter sig; om forsøget lykkes er noget andet. Han behersker et stort kildemateriale (specielt publiceret i 19. årh.) og litteraturen om den hellige alliance og den russiske politik efter Wienerkongressen. Hans hovedanliggende har været at besvare spørgsmålet om, hvorledes Alexander I kunne forlige sin troskab mod den hellige alliances forskrifter og sin aversion mod de revolutionære bevægelser i Europa med de russiske drømme om at iværksætte Katharina II's græske planer: Lod legitimismens principper sig forene med hjælpen til de nationale frihedsbevægelser på Balkanhalvøen? Hvorledes opfattede Alexander I forbindelserne mellem den europæiske alliance, som han selv var ophavsmand til, og gennemførelsen af Grækenlands uafhængighedskamp? Og hvorledes kunne man bygge bro over modsætningerne mellem Ruslands og de øvrige europæiske magters interesser?

Forf. redegør for forløbet af Ruslands forbindelser med det osmanniske rige, begivenhedsforløbet i Grækenland og det russiske diplomatiske anstrengelser for at finde en fællesnævner for sin, Englands og Østrigs politik; hans analyser dækker perioden 1815–25, da Alexander I kom til den konklusion, at Ruslands politik umuligt lod sig bringe i overens-